

ROVINJ — RAZVOJ TURIZMA I TRANSFORMACIJA NASELJA POD NJEGOVIM UTJECAJEM

IVAN BERTIĆ

Jugoslavija ima izvanredno povoljne uvjete za kompleksnu litoralnu valorizaciju. Međutim, u dosadašnjim procesima koji nameću potrebu komplementarnijeg razvoja našeg primorja u smislu razvijanja maritimno-saobraćajne, lučko-industrijske i turističke orijentacije, pozitivne promjene bile su uglavnom parcijalne i većinom spontane i nošene prvenstveno turističkim razvojem. Ipak, i sama ekspanzija turističkog prometa praćena je veoma krupnim promjenama u demografskim i gospodarskim strukturama našeg primorja. Turizam je razvio nove kontinuirane fizionomske elemente koji se stapaju s ranijim razvijenim urbanim žarištima u svojevrsne vrpce razvijene materijalne kulture, a vrlo se brzo mijenjaju i opći društveni i gospodarski odnosi.

Primorje, koje je ranije bilo tradicionalno emigracijski kraj, danas ne samo da zadržava, već počinje u pojedinim dijelovima snažno privlačiti stanovništvo. Promjene su pozitivne i najdalje su odmakle u priobalnom pojasu, a zbog svoje velike snage osjećaju se i u primorskoj regiji kao cjelini. Turizam pruža velike mogućnosti zarade i boljeg života, što se ogleda u izbivanju Hrvatskog primorja na vodeće mjesto u republici prema visini narodnog dohotka po stanovniku.

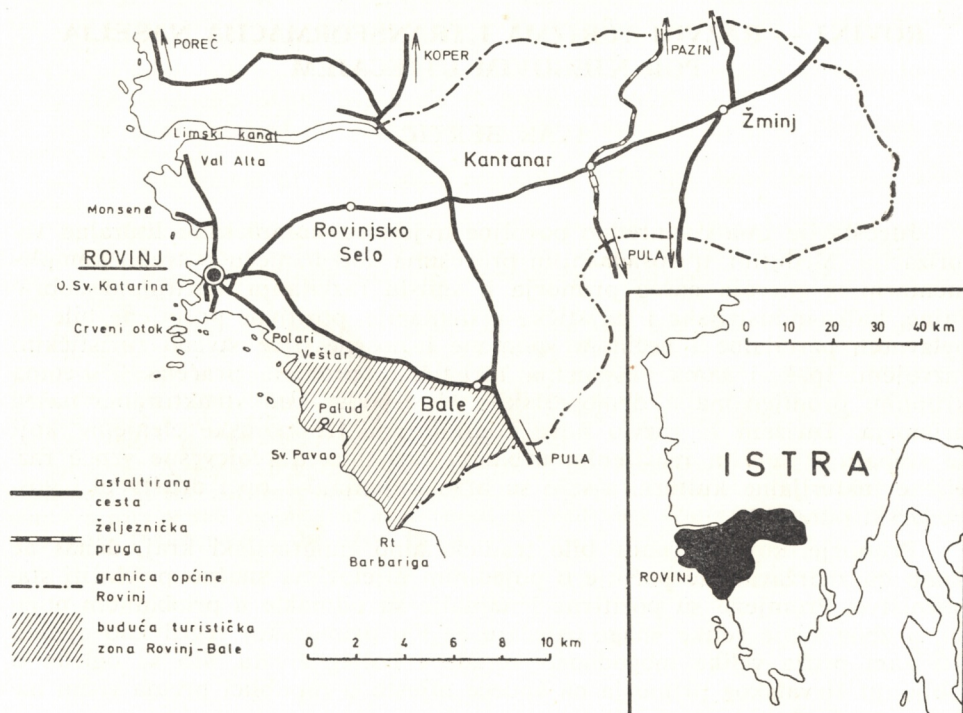
Prema tome, turizam je do danas bio glavni činilac oživljavanja mnogih primorskih naselja, poboljšanja demografskih struktura i unašanja peizažnih promjena u područjima koja su se najuspješnije uključila u suvremena turistička kretanja.

U namjeri da se spomenute promjene konkretiziraju, izbor Rovinja posebno je podesan budući da se radi ne samo o naselju koje se u vrlo kratkom razdoblju razvilo u drugo po veličini turističko središte na istočnoj obali Jadrana, već i o gradu koji je u posljednjih dvije stotine godina proživljavao veoma oscilirajući privredni i društveni razvoj; iz ovih razloga osobito je poučno spoznati oblike, opseg, brzinu i ritam najnovijih transformacija koje su uslijedile nakon jednog perioda opće i teške krize te depopulacije kojoj nema premca među gradovima nove Jugoslavije.

Do 18. st. urbani razvoj Rovinja bio je ograničen na raniji otočni dio. U 18. st. počela je snažnija izgradnja i na susjednom kopnu, godine 1763. oto-

čić je spojen s kopnom zasipavanjem nekoliko metara širokog morskog kanala, a krajem 18. st. grad je dosegao kvantitativni nivo današnje naseljenosti (1788. g. imao je 9 816 st.) i osnove fizionomije koje je zadržao, uz neznatne promjene, do drugog svjetskog rata.

Poslije pada Venecije 1797. godine, Rovinj je uspostavio samoupravu. Od 1805. do 1813. godine grad se nalazi pod upravom Napoleonovih Ilirskih provincija, a novim dolaskom pod Austriju samouprava je bila prikladna austrijskoj teritorijalno-administrativnoj organizaciji.

Sl. 1. Rovinj — teritorij općine i položaj u Istri.

Fig. 1. Rovinj — commune territory and the position in Istria.

Međutim, to nije ometalo daljnji razvoj grada. Rovinj je, zajedno sa ostalim istarskim gradovima, po prvi puta došao u neposredniju vezu sa svojim prirodnim zaleđem, što se ubrzo ogledalo u njegovom do tada naj snažnijem društvenom i privrednom razvoju. Do izgradnje ratne luke u Puli, Rovinj je bio najveći i najrazvijeniji grad zapadne Istre i njezin glavni pomorski centar. Uvedena je bila plinska rasvjeta, sagrađen je reprezentativni svjetionik na otoku Sv. Ivan na pučini, podignuto je kazalište itd.

Do polovice 19. st., u razdoblju jedrenjačke plovidbe glavna sjedišta brodovlasnika nisu se nalazila niti u Trstu niti u Rijeci, već u primor-

skim mjestima tadašnje austrijske Istre, a Rovinj je bio najvažnije pomorsko središte istarskog poluotoka. Međutim, sedamdesetih godina istarski gradovi zbog pomanjkanja kapitala i obrtnih sredstava nisu bili u stanju uspješno provesti prelazak s jedrenjaka na parobrode. Pula je bila iznimka zahvaljujući njenom pretvaranju u glavnu ratnu luku Austro-Ugarske. Rovinj se također uspio snaći zahvaljujući svojoj sposobnosti i poduzetnosti te priključku na željezničku prugu Pula-Divača 1876. godine. Tradicionalna pomorska orijentacija stanovništva, dobra lovišta u susjednim pličacima i blizina velikih gradskih tržišta (Pula, Rijeka, Trst) omogućili su snažan razvoj ribarstva i podizanje velike tvornice za preradu i konzerviranje ribe. Premorske veze potakle su Austriju da izgradi u Rovinju tvornicu za preradu duhana (1872. godine), koja je u ono vrijeme bila najmodernije uređena i zapošljavala preko tisuću radnika (dvostruko više nego danas). U Rovinju je bila podignuta i tvornica portland cementa »San Andrea«, koja je također najstarija te vrste na području današnje Jugoslavije.¹ Spomenute tvornice bile su tada, uz pulske, jedine veće industrije u Istri, a od lokalnog značaja bili su manji pogoni za izradu sapuna i svijeća, stakla, mornarskog dvopeka i tjestenine.

Zbog zdrave klime i velike insolacije bila je 1888. godine podignuta bolnica za koštanu tuberkulozu, a znatna pomorska tradicija i orijentacija potakla je osnivanje Instituta za biologiju mora (1890. godine).

U drugoj polovici 19. st. Rovinj je bio i sjedište Trgovačko-industrijske komore za Istru. Sve se je to odrazilo na ponovni porast broja žitelja u gradu — do 1910. godine stanovništvo se uvećalo do 12 000, granice koja još do danas nije premašena.

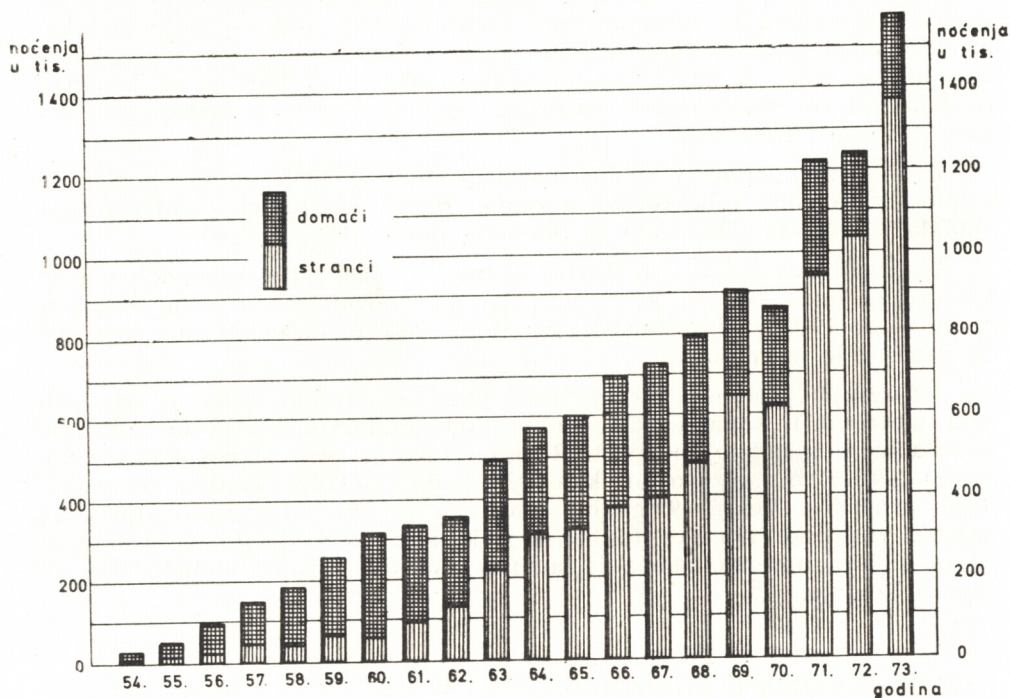
Istru je u prvom svjetskom ratu okupirala Italija kojoj je ona pripala ugovorom u Rapallu 1920. godine. Pod talijanskom upravom započinje najteža kriza u novijoj povijesti Rovinja. Iako je broj stanovnika u 1936. godini (10 028) bio gotovo isti kao 1921. godine (10 022), grad je privredno naglo propadao. Već 1919. godine odvučena su sva važnija postrojenja iz najveće rovinjske tvornice (duhanske); kasnije se nastavilo sa preradom ali uz slabiju opremu. Slična je sudbina zadesila i ostale industrijske pogone u Rovinju.

RAZVOJ TURIZMA U ROVINJU

Područje Istre do pred 20 godina bilo je potpuno nepoznato u suvremenim evropskim turističkim kretanjima, iako je po svom geografskom položaju, klimi i pitomim pejzažima te kulturno-povijesnim privlačnostima predstavljalo i predstavlja prvorazrednu turističku regiju. Prije drugog svjetskog rata u Istri je bilježen značajniji turistički promet jedino na otocima Brinji i sjevernijem Portorožu, ali uglavnom ekskluzivnog karaktera. 1954. godine stvoreni su povoljni uvjeti za brzi razvoj turizma duž cijele obale zapadne Istre.

Rovinj je jedan od najizrazitijih primjera izvanredno brze i snažne ekspanzije turističkog prometa koja je zahvatila istarski poluotok. Ovaj grad, koji je u prvom poslijeratnom razdoblju slovio prvenstveno kao sindikalno, dječje i omladinsko ljetovalište te poznata umjetnička kolonija (tabela 1), šezdesetih godina razvio se u drugi po veličini turistički centar našeg primorja, u kojem prevladavaju u golemom omjeru strani gosti.

Glavne poteškoće za brži razvoj komercijalnog turizma u prvoj fazi poslijeratnog razdoblja stvaralo je pomanjkanje suvremenog komfora u postojećim objektima, nedostatak novih smještajnih kapaciteta i akutni problem vodoopskrbe. Godine 1958. u Rovinju su djelovala dva ugostiteljska poduzeća, »Jadran« i »Crveni otok«, sa ukupno 183 kreveta u hotelima.

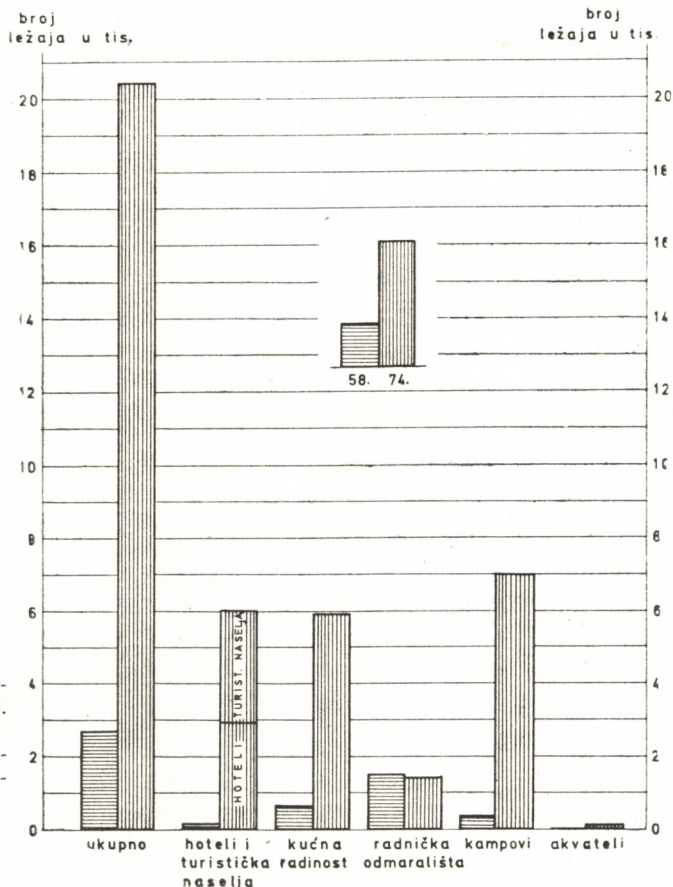
Sl. 2. Kretanje broja noćenja domaćih i stranih posjetilaca u gradu Rovinju 1954-1973. godine.

Fig. 2. The trends of spending-of-nights effected by home and foreign holiday-makers in the town Rovinj from 1954-1973.

Struktura noćenja turističkih posjetilaca odraz je strukture smještajnih kapaciteta (sl. 3) — najviše je ležaja bilo u odmaralištima (preko 50% svih kreveta u turističkim objektima). Iako se niti danas ne evidentira u ukupnom zbroju ležaja u našim turističkim mjestima, broj kreveta u tzv. »kućama za odmor« već krajem pedesetih godina procjenjivan je na više od tisuću u Rovinju, budući da je još ranije izvršeno davanje dotrajalih i napuštenih zgrada u starom dijelu grada na korišćenje domaćim posjetiocima ko-

ji su bili spremni da ih osposobe za sezonski boravak. U ovu su akciju u početku bili uključeni uglavnom umjetnici, a kasnije i ljudi drugih zanimanja.

Slaba i nesigurna vodoopskrba grada pitkom vodom pričinjavala je goleme smetnje u razvoju turizma. Nedostacima ranijeg vodovoda pripisuje se pad broja noćenja stranaca u 1958. godini. Vodovod je opskrbljivao samo gradski centar, industrijske pogone i bolnicu jedva kroz nekoliko sati dnev-

Sl. 3. Broj turističkih kreveta u gradu Rovinju 1958. i 1974. godine.

Fig. 3. The number of tourist beds in the town Rovinj in 1958 and 1974.

Tab. 1. Socijalni sastav domaćih posjetilaca u Rovinju 1958. g.

Zanimanje	Broj noćenja	%
Radnici	25025	18,9
Službenici	49343	36,6
Zemljoradnici	515	0,4
Slobodne profesije	2870	2,2
Djeca i omladina	52397	38,9
Ostali	4044	3,0
Ukupno	134294	100,0

no, a voda je često imala stanoviti stupanj mutnoće i bila je slabe kvalitete. Novi vodovod izgrađen je 1959. godine (na trasi Višnjani—Rovinj—Bale), a dvije godine ranije asfaltirano je 13 kilometara spojnice između Rovinja i ceste Pula—Kopar. Ovim komunalnim ulaganjima pridružila se akcija uređenja zgrada u staroj jezgri ustupljenim u korišćenje na 10—20 godina domaćim posjetiocima — provela se potpuna elektriifikacija jezgre, izgrađena je kanalizacija i vodovod, uređene su ulice, a uvećani prihodi od turizma dijelom su ulagani u uređenje javnih površina i poboljšanje lokalnog prijevoza na susjedne otočiće. Tako su stvoreni povoljniji uvjeti za pristupanje značajnim promjenama u smislu proširenja komercijalnih smještajnih kapaciteta. Prvi koraci učinjeni su 1962. godine izgradnjom hotela »Monte Mullin«, a snažna građevinsko-turistička ekspanzija uslijedila je nakon 1964. godine i traje do danas. Ukupan broj ležaja povećao se od 2691 u 1958. godini na 20415 u 1974. godini, a broj noćenja od 180000 na preko 1,5 milijuna.² Turistička ponuda rovinjske općine potpuno se preorijentirala sa sindikalnog na komercijalni turizam. Ne zaboravljajući neke negativne pojave ovakvog razvoja, ipak treba imati na umu da su spomenute promjene omogućile znatno veće poslovne efekte s mnogostrukim odrazima na cjelokupni standard domaćih žitelja, a turizam je prihvaćen kao osnovna privredna orijentacija općine.

DEMOGRAFSKE I SOCIJALNE PROMJENE

Općina Rovinj može se podijeliti na obalni i preostali, unutrašnji dio. Tri naselja u općini imaju izlaz na more, međutim, jedino Rovinj leži neposredno uz obalu; stoga će se u daljnjem radu uspoređivanjem grada Rovinja sa ostalim dijelovima općine vršiti istovremeno i diferencijacija između naseljenog priobalja i unutrašnjeg općinskog područja.

Kod analize općih kretanja populacije grada Rovinja i njegove okolice veoma su uočljive bitno različite promjene koje su se zbivale nakon drugog svjetskog rata od onih ranije. Kretanje broja stanovnika u proteklih stotinu godina bilo je veoma oscilirajuće, a poprimanje bitno različitih tendencija iza 1953. godine u gradu i okolici navodi na traženje objašnjenja kroz prizmu suvremenih gospodarskih transformacija.

Od prvog u nizu sustavnih popisa stanovništva (1869. godine) do dolaska Istre pod upravu Italije, postojali su relativno povoljni uvjeti za društveni i privredni razvoj, što se ogledalo u podjednaku porastu broja žitelja u gradu i okolici. Posljednjim popisom iz toga perioda (1910. g.) zabilježen je dosadašnji demografski maksimum kako u gradu (12323 st.), tako i u ostalom dijelu općine (11719 st.) i općini u cjelini (24042 st.).

Period talijanske okupacije između dva rata već je u najranijoj fazi donio populacijski pad (već 1921. godine bilo je u gradu 19% stanovnika manje od broja utvrđenog popisom 1910. godine), koji je bio naglašeniji u gradu nego u njegovu zaleđu; osobito je bilo pogođeno stanovništvo koje je nalazilo izvor svoje egzistencije u ranije razvijenoj industriji — pred prvi svjetski rat u industriji je bilo zaposleno 30% aktivnog stanovništva grada Rovinja. Između 1921. i 1936. godine ukupan broj žitelja grada je stag-

² 1976. godine bilo je registrirano u gradu Rovinju 27 121 turističkih ležaja, a broj noćenja povećao se na 1,8 milijuna.

nirao, ali imajući u vidu tadašnje pozitivno prirodno kretanje, očigledno je da su bile ispoljene emigracijske osobine.

Treće razdoblje započinje neposredno nakon drugog svjetskog rata i traje do sredine pedesetih godina. Između 1948. i 1953. godine broj stanovnika u Rovinju smanjio se čak za 27,4%, što je ujedno do sada relativno najveća zabilježena depopulacija među gradovima nove Jugoslavije u jednom od međupopisnih razdoblja. Glavni razlog tako drastičnog opadanja broja žitelja bio je iseljavanje talijanskih optanata kojih je bilo znatno više iz grada nego okolice; stoga je u okolici zabilježen mnogo manji pad broja stanovnika (7%). U odnosu na demografski maksimum iz 1910. godine, Rovinj se do 1953. godine sa 5712 stanovnika više nego prepolovio. Grad je postao veliki društveni problem u tek oslobođenoj Istri. Stara je jezgra velikim dijelom napuštena, a zapuštene i dotrajale zgrade prijetile su da ugroze sigurnost preostalih građana.

Najnovije promjene uslijedile su od sredine pedesetih godina; one su prekretničke, pokazuju diferencirana kretanja, polarizaciju i okupljanje života i rada na obalama mora te upućuju na traženje objašnjenja u suvremenim litoralnim procesima. Porast broja stanovnika u gradu između 1953. i 1961. godine pokazuje da se Rovinj počeo oporavljati od krize, a zadržavanje gotovo isto tako visoke stope porasta u najnovijem međupopisnom razdoblju (24%) potvrđuje da nije riječ o prolaznoj pojavi. S druge strane, opadanje broja žitelja u unutrašnjem dijelu općine nastavlja se kroz sva poslijeratna međupopisna razdoblja, pa nameće potrebu poduzimanja odgovarajuće društvene akcije i u tom dijelu Rovinjštine.

SUVREMENE DEMOGRAFSKE TRANSFORMACIJE

Odnosi broja stanovnika grada Rovinja i ostalih naselja u istoimenoj općini pokazuju veliku polarizaciju u smislu koncentracije života na obali i disperzije u unutrašnjosti. Dominantnu ulogu ima Rovinj kao administrativno i privredno središte općine, u koje teže stanovnici svih ostalih naselja općinskog područja. Promjene nakon 1953. godine pokazuju da treba očekivati daljnju diferencijaciju i snaženje u korist grada.

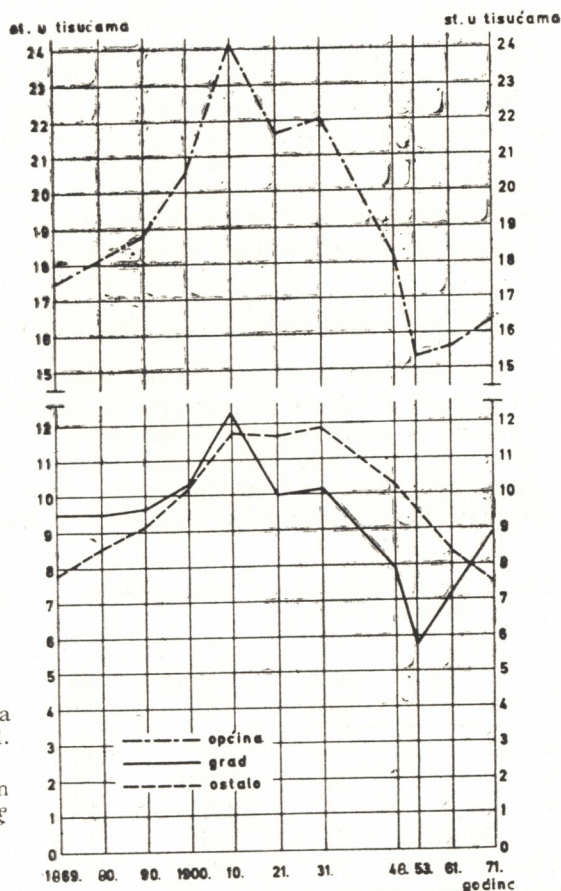
Tab. 2. Broj stanovnika i koncentracija u naseljima općine Rovinj grupiranim prema veličini

Naselje	Broj naselja	Stanovništvo		Raspored st. u %		Promjena br. stanovnika 1953-71. (%)
		1953.	1971.	1953.	1971.	
Rovinj	1	5712	8871	37,4	54,0	55,3
Okolica	57	9522	7544	62,6	46,0	-20,8
400—800 st.	4	2711	2381	17,8	14,5	-12,2
20—400 st.	53	6811	5163	44,8	31,5	-24,2
Ukupno općina	58	15234	16415	100,0	100,0	7,8

Porast broja stanovnika općine u cjelini odraz je isključivo jačanja novih funkcija grada; u 54 od preostalih 57 naselja populacija se smanjila. Kontrastno stanje u gradu u odnosu prema zaleđu, slično kao i u ostalim grad-

skim središtima zapadne Istre, odraz je novih turističkih funkcija; turistička privreda glavni je nosilac revitalizacije i novih sadržaja u životu grada.

Kretanje stope prirodnog priraštaja i njezinih komponenata također upućuje da se radi o procesima kroz koje se održava društveno-gospodarski razvoj. Radi šire analize moguće je usporediti prirodno kretanje općine Rovinj sa ostalim priobalnim općinama te općinama unutrašnje Istre (sl. 5). Trendovi su u svim primjerima slični, međutim, dok je u obalnim općinama stopa redovno pozitivna uz težnju ka smirivanju njezine visine što je karakteristika srednje razvijenih krajeva u evropskim relacijama, dotle je opadanje stope prirodnog kretanja u posljednje vrijeme čak ispod granice biološkog obnavljanja u unutrašnjosti Istre odraz nemogućnosti da i ovi krajevi zadrže prvenstveno mlađe stanovništvo. Slične razlike prisutne su i u području općine Rovinj između grada i njegovog zaleđa, o čemu će uskoro biti govora mnogo detaljnije.

Sl. 4. Kretanje broja stanovnika na području općine Rovinj 1869-1971. godine.

Fig. 4. The movement of population in the area of Rovinj commune from 1869-1971.

Radi se, dakle, o težnji priobalnog stanovništva da u određenim društvenim uvjetima racionalnijom biološkom reprodukcijom pridonese podizanju vlastitog životnog standarda; smireniji prirodni priraštaj omogućuje

složeniji sastav stanovništva, a visina stope upućuje na obilježje i stupanj razvitka dotične društvene sredine.

Tab. 3. Kretanje stanovništva općine Rovinj po dobnim grupama u razdoblju 1961-71. godine³

Dobna grupa u 1971. god.	Grad					Okolica				
	Ukupno stanov. 1961.	Ukupno stanov. 1971.	Promjene u %			Ukupno stanov. 1961.	Ukupno stanov. 1971.	Promjene u %		
			U	P	M			U	P	M
10—19	1338	1467	9,6	— 1,3	10,9	1409	1237	—12,2	— 1,6	—10,6
20—29	1084	1484	36,9	— 0,6	37,5	1415	902	—36,3	— 0,7	—35,6
30—39	1230	1520	23,6	— 1,3	24,9	1361	1016	—25,3	— 1,3	—24,0
40—49	1135	1276	6,8	— 2,4	9,2	1063	941	—11,5	— 2,5	— 9,0
50—59	720	724	0,6	— 6,1	6,6	887	822	— 7,3	— 6,1	— 1,2
60—69	723	677	— 6,4	—14,2	7,8	1125	855	—24,0	—14,6	— 9,4
70—	865	459	—46,9	—54,9	8,0	1206	628	—47,9	—51,4	3,5

U cilju kompleksnijeg istraživanja pojedinih komponenata populacijskih promjena moguće je izvršiti analizu u okviru demografskih masa u rasponima od deset godina starosti. Budući da se radi o desetogodišnjem međupopisnom razdoblju (1961-71.), uspoređivanje stanovništva dobne grupe raspona od deset godina iz 1961. godine sa stanovništvom dobne grupe starijim deset godina, a popisano u 1971. godini, svodi se zapravo na uspoređivanje »istoga« stanovništva u smislu stanja iz 1961. odnosno 1971. godine. Naravno, potrebno je kod prikupljanja podataka o umrlima voditi računa o njihovoj starosti i datumu smrti, odnosno odrediti u koju su dobnu grupu, u međuvremenu umrli stanovnici, ulazili 1961. godine. Kako se između 1961. i 1971. godine moglo voditi isključivo stanovništvo popisano i svrstano 1971. godine u dobnu grupu do deset godina starosti, očigledno je da će prirodno kretanje u svim ostalim grupama biti rezultanta jedino pomora. Kako nas dobnu grupu do deset godina starosti posebno ne zanima sa stajališta mehaničkog kretanja budući da je poznato da djeca sudjeluju u migracijama neovisno od vlastite volje, analiza će biti ograničena na dobne skupine iznad deset godina starosti.

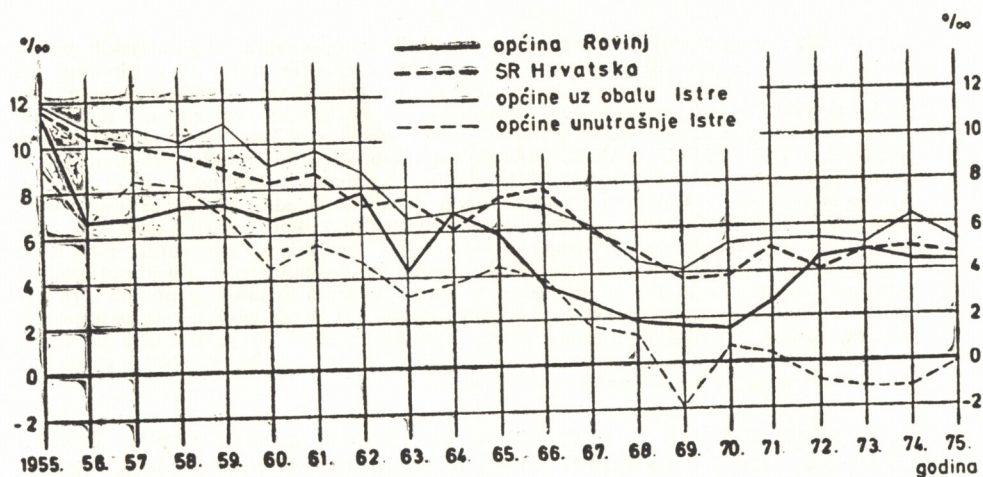
Iz podataka u tabeli 3. prvenstveno se nameću goleme razlike između grada i okolice, kako u ukupnim tako i u migracijskim promjenama. Jedine sličnosti pokazuju stope prirodnog kretanja, međutim, budući da se radi isključivo o stopama pomora koji je u određenim starosnim grupama podložan općim prirodnim zakonima, neke znatnije razlike nisu se mogle niti očekivati. Od posebnog je značaja objasniti promjene u grupama od 20—29, 30—39 i preko 70 godina starosti. U gradu spomenute dobne grupe apsorbirale su oko 70% ukupnog mehaničkog porasta. Veliki broj doseljenog stanovništva starosti između 20 i 39 godina ukazuje na velike mogućnosti i privlačnost grada kao mjesta zapošljavanja. Imajući u vidu dulju stagnaciju broja zaposlenih u industriji Rovinja,⁴ očigledan je snažan utjecaj trgovine i ugostiteljstva odnosno turizma u ponudi novih radnih mjesta. O tome

³ U zaglavlju tabele slova U, P i M označavaju ukupnu, prirodnu i mehaničku promjenu.

⁴ Broj zaposlenih u industriji, sa stalnim boravkom u gradu Rovinju, čak je u blagom opadanju, ali se razlike nadoknađuju sve većim zapošljavanjem dnevnih migranata iz okolice.

svjedoči i činjenica da prerada duhana i konzerviranje i prerade ribe (ove djelatnosti zapošljavaju golemu većinu industrijskog stanovništva u Rovinju) zapošljavaju pretežno žensku radnu snagu, međutim, daljnja analiza migracijskih kretanja u dobnoj grupi od 30—39 godina starosti pokazala je da se upravo u toj starosnoj grupi pojavljuju jedine znatnije razlike između muškog i ženskog stanovništva u smislu migracijskih promjena; ukupan mehanički porast iznosio je 24,9‰, kod muškaraca čak 43,3‰, a kod žena samo 10,4‰. Velika stopa pozitivnog mehaničkog salda žitelja starijih od 70 godina odraz je sve veće rezidencijalne privlačnosti Rovinja.

Za razliku od grada, u ostalom dijelu općine na dobnu grupu od 20—39 godina otpada čak 72‰ ukupnog mehaničkog gubitka populacije starije od deset godina. Stanovništvo koje je u naponu svojih radnih sposobnosti sve više odlazi u mjesta gdje im se pružaju veće mogućnosti zapošljavanja i bolje zarade. Stanovništvo iznad 70 godine starosti jedino je imalo pozitivan migracijski saldo, a to je u vezi sa slabom pokretljivošću starijeg stanovništva ruralnih područja, slabim mogućnostima dobivanja stana u drugom mjestu i pomanjkanjem ambicija svojstvenog mlađem stanovništvu.

Sl. 5. Prirodno kretanje stanovništva u općini Rovinj, dijelovima Istre i SR Hrvatskoj 1955-1975. godine.

Fig. 5. The natural movement of population in the commune of Rovinj, Parts of Istria and Socialist Republic of Croatia from 1955-1975.

Dok je emigracija stanovništva iz grada Rovinja bila ranije uvjetovana prvenstveno političkim faktorima, nove su privredne funkcije glavni nosilac suvremene snažne revitalizacije u vrlo kratkom poslijeratnom periodu. To ujedno objašnjava i veliku privlačnost Rovinja za doseljenike koji u sve većem broju dolaze u grad i iz vrlo udaljenih dijelova Jugoslavije.

Kao snažno imigracijsko središte grad Rovinj ima veći udio alohtonog u ukupnom broju stanovnika. Udio doseljenika iz drugih republika (gotovo 1/5 svih doseljenika) odražava se vrlo velikom društvenom privlačnoš-

ću Rovinja u širim, jugoslavenskim okvirima. Rovinj kao sve razvijenije priredno središte atraktivan je podjednako za seosko i gradsko stanovništvo, odnosno kako za one koji žele iz osnove promijeniti svoj način života i rada, tako za one koji su već imali osiguranu egzistenciju radom u nekoj od nepoljoprivrednih djelatnosti. Vrlo mali udio doseljenika iz naselja mješovitog tipa odraz je karaktera ovih naselja — mješovita naselja u našoj zemlji karakteristična su po specifičnim oblicima gospodarske i društvene transformacije te pravcima promjena u načinu života, zbog čega njihovo stanovništvo ne pokazuje jače učešće u migracijskim kretanjima u Jugoslaviji.

Tab. 4. Struktura doseljenog stanovništva u Rovinju prema područjima iseljavanja (stanje 31. 3. 1971.)⁵

Područje	Ukupno doseljeno stanovništvo		Doseljeni s područja (%)			Doseljeni iz tipa naselja (%)		
	Broj	% od ukup. st.	iste općne	dr. op. SRH	druge SR	S	M	G
Grad	5161	58,2	25,4	53,4	18,9	55,8	7,1	34,8
Okolica	2423	32,1	64,8	31,2	2,2	87,4	2,1	8,7

Tab. 5. Struktura doseljenog stanovništva u Rovinju prema vremenu doseljavanja (stanje 31. 3. 1971.)

Područje	Doseljeni u vremenskom razdoblju (%)								
	do 45.	46-52.	53-60.	61-65.	66-69.	70-71.	do 52.	53-60.	61-71.
Grad	9,2	20,9	28,5	20,3	14,3	6,2	30,1	28,5	40,8
Okolica	37,3	15,0	17,6	14,3	10,4	4,3	52,3	17,6	29,0

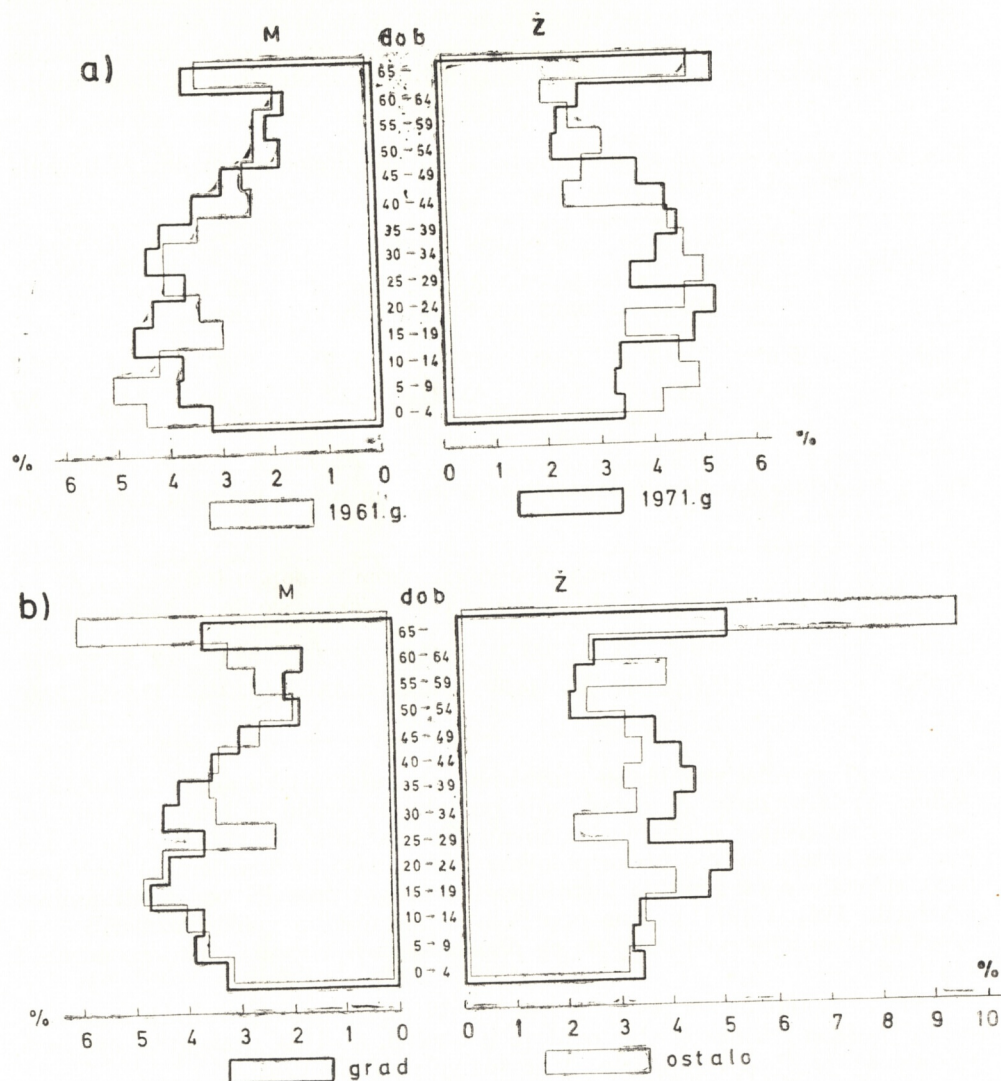
Rovinj se relativno kasno afirmirao kao imigracijsko središte. Do 1952. godine, kada turizam još gotovo nije postojao, u gradu je bilo naseljeno samo 30% današnjeg alohtonog stanovništva, međutim, u okolici je do te godine bilo naseljeno već preko polovine svih sadašnjih doseljenika. Veći mehanički priliv u grad počeo je pristizati u drugoj polovici pedesetih godina, a između 1961. i 1971. godine poprimio je izvanredno velike razmjere — u samo godinu dana uoči posljednjeg popisa stanovništva u Rovinj se doselilo 318 ljudi.

Sastav stanovništva prema spolu i dobi ukazuje na povoljniji odnos između muškog i ženskog stanovništva u okolici, ali i na uravnoteženije dobne odnose na obali i ostarjelo stanovništvo unutrašnjosti.

Imajući u vidu da se općom podjelom starim stanovništvom smatra ono u kojem osobe od 60 i više godina sudjeluju s preko 12% u ukupnom stanovništvu, a mladim ono u kojem osobe do 20 godina premašuju 30% ukupne populacije, te da je zrelo stanovništvo ono u kojem ne pokazuju

⁵ U zaglavlju tabele oznake S, M i G znače naselja seoskog, mješovitog i gradskog tipa.

prevagu niti mlado niti staro stanovništvo, onda se demografska masa u gradu može smatrati zrelom, a u okolici starom. Iz stanja u 1961. i 1971. godini vidljivo je da u oba područja općine stanovništvo poprima karakteristike sve starije populacije, međutim, dok se u okolici udio mladog i zre-

Sl. 6. Spolna i dobna struktura stanovništva
 a) grada Rovinja 1961. i 1971. godine;
 b) grada Rovinja i ostalog dijela općine 1971. godine.

Fig. 6. Sexual and age structure of the population
 a) of the town Rovinj in 1961 and 1971
 b) of the town Rovinj and the rest of the commune in 1971.

log stanovništva smanjuje za račun starog, u gradu pored udjela starog o-jaćao je i udio zrelog stanovništva. Ove promjene odražavaju migracijski karakter grada i okolice te promjene stopa prirodnih kretanja populacije. Od posebnog su značaja razlike u udjelu muškog i ženskog u ukupnom stanovništvu. Okolica ima povoljniji odnos, međutim, promjene u posljednjem međupopisnom razdoblju upućuju na moguće prevladavanje nepovoljnijeg odnosa u gradu, koji je naslijeđe jakog iseljavanja iza drugog svjetskog rata. Međutim, razvoj turističke privrede i pratećih djelatnosti u najnovije vrijeme znatno je smanjio postojeće razlike, budući da spomenute djelatnosti u većoj mjeri privlače muško aktivno stanovništvo.

Tab. 6. Stanovništvo Rovinja prema spolnim i glavnim dobnim skupinama 1961. i 1971. godne u %

Godine i spol	popisa	ukupno	Grad			ukupno	Okolica		
			0-19	20-59	60- i nepoz.		0-19	20-59	60- i nepoz.
1961.	sv	100,00	33,84	54,07	12,09	100,00	33,36	52,40	14,24
	m	46,76	16,80	24,64	5,32	48,81	17,15	25,00	6,66
	ž	53,24	17,04	29,43	6,77	51,19	16,21	27,40	7,58
1971.	sv	100,00	30,33	56,41	13,26	100,00	30,01	48,80	21,19
	m	47,97	15,60	26,94	5,43	49,21	15,72	24,31	9,18
	ž	52,03	14,73	29,47	7,83	50,79	14,29	24,49	12,01

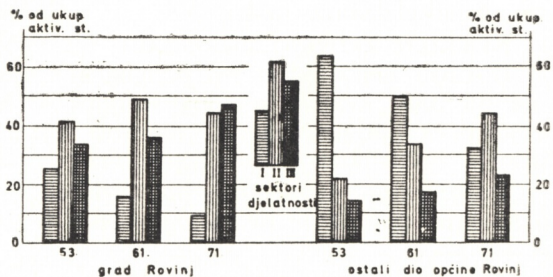
Gospodarski preobražaj

Gospodarski cijela rovinjska općina također se može podijeliti u dva dijela, priobalni pojas i unutrašnjost. Različiti geografski položaj i nejednaka uključenost u suvremena društvena zbivanja oštro se ocrtavaju u stupnju društvene podjele rada i transformaciji pejzaža.

Rovinjsko područje, slično kao i ostali krajevi našeg priobalja, bilo je zahvaćeno veoma snažnim procesima deagrarizacije nakon drugog svjetskog rata.

Sl. 7. Aktivno stanovništvo Rovinja prema sektorima djelatnosti 1953., 1961. i 1971. godine.

Fig. 7. The active population of Rovinj according to the sectors of their activity in 1953, 1961 and 1971.

Deagrarizacija je najizrazitija i najdalje je odmakla u priobalnom dijelu općine; promjene su se višestruko funkcionalno i pejzažno odrazilile na izmjenama ranijih karakterističkih težačko-ribarsko-industrijskih osobina

Rovinja. Deagrarizacija je veoma snažno zahvatila i okolicu Rovinja, a znatno brži tempo napuštanja poljoprivrednih zanimanja u posljednjem međupopisnom razdoblju u gradu i okolici ukazuje na mladost procesa.

Tab. 7. Poljoprivredno stanovništvo i deagrarizacija u općini Rovinj⁶

Područje	Poljoprivredno stanovništvo u % od ukupnog			Stupanj deagrarizacije (%)		
	1953.	1961.	1971.	53-61.	61-71.	53-71.
Grad	26,6	16,5	8,0	38,0	51,5	69,9
Okolica	59,2	43,7	22,1	26,2	49,4	62,7
Ukupno općina	46,9	31,3	14,5	33,3	53,8	69,1

Promjene u udjelu domaćinstava prema glavnim izvorima prihoda također upućuju na pravce i brzinu društveno-gospodarskog preobražaja rovinjske mikroregije i veliki utjecaj gradskog središta na neposredno zaleđe.

Tab. 8. Domaćinstva prema izvoru prihoda u općini Rovinj (u %)

Područje	Domaćinstva 1961. godine				Domaćinstva 1971. godine			
	ukup.	poljopr.	mješov.	nepoljopr.	ukup.	poljopr.	mješov.	nepoljopr.
Grad	100,0	6,3	10,0	83,7	100,0	3,3	7,1	89,6
Okolica	100,0	28,0	47,8	54,2	100,0	14,7	17,7	67,6
Uk. opć.	100,0	16,5	27,9	55,6	100,0	8,2	11,6	80,2

U razdoblju 1961-71. udio nepoljoprivrednih domaćinstava jako se povećao u cijeloj općini i njezinim pojedinim dijelovima, a osim smanjenja udjela čistih poljoprivrednih domaćinstava, znatno manja zastupljenost porodica s mješovitim izvorima prihoda pokazuje da je riječ o već prilično odmaklom procesu prelaska u nepoljoprivredna zanimanja; preobražaj ulazi u završnu fazu kada još predstoji uglavnom prestrukturiranja nepoljoprivrednog dijela stanovništva.

Strukture aktivnog stanovništva prema najvažnijim djelatnostima u gradu Rovinju neposredno iza drugog svjetskog rata nisu se mnogo razlikovale od onih krajem prošlog stoljeća. Dominantna uloga industrije i rudarstva⁷ te poljoprivrede i ribarstva odrazili su se na dugotrajnom zadržavanju industrijsko-težačkih osobina gradskog stanovništva.

Poslijeratno napuštanje poljoprivrednih i ribarskih zanimanja odrazilo se kroz povećanje broja zaposlenih u industriji, budući da drugi većih

⁶ Pod stupnjem deagrarizacije ovdje se podrazumijeva smanjenje udjela poljoprivrednog stanovništva izraženo u postocima.

⁷ Ranije je rudarstvo, predstavljeno vađenjem kamena i boksita u okolici grada, imalo relativno značajnu privrednu ulogu, međutim, danas se eksploatira jedino boksit i to u malim količinama.

mogućnosti zapošljavanja nije bilo. Tek 1961. godine zapaža se opadanje relativnog značaja industrije. Deagrarizacija se nastavila veoma brzim tempom, ali sada su počele snažno jačati tercijarne djelatnosti — zahvaljujući

Tab. 9. Aktivno stanovništvo prema najvažnijim djelatnostima u gradu Rovinju 1885. godine i nakon drugog svjetskog rata

Djelatnost	Aktivno stanovništvo u %			
	1885.	1953.	1961.	1971.
Industrija i rudarstvo	27,2	33,0	39,9	32,4
Poljoprivreda i ribarstvo	31,3	25,3	15,7	9,0
Promet	7,8	9,0	2,3	2,4
Zanatstvo	3,4	5,6	3,8	5,1
Ostale djelatnosti	30,3	27,1	38,3	51,1

u prvom redu razvoju turizma, stvorene su goleme mogućnosti zapošljavanja u trgovini i ugostiteljstvu, a značajno povećanje udjela aktivnog stanovništva ostvareno je i u građevinarstvu (posebno u okolici grada, što ukazuje na sezonski značaj ove privredne djelatnosti), zanatstvu, saobraćaju te stambenoj i komunalnoj djelatnosti. Prema rezultatima popisa stanovništva iz 1971. godine, Rovinj sa 9% aktivnog stanovništva u poljoprivredi i ribarstvu, 32% u industriji, 22% u trgovini i ugostiteljstvu i 16% u kulturnim i socijalnim te administrativnim djelatnostima pokazuje prilično visoki stupanj društvene podjele rada i znatno povoljniju profesionalnu strukturu od mnogih drugih mjesta na Jadranu, koja su također doživjela turistički preporod. Danas su u Rovinju prisutne tri osnovne komponente društvenog i privrednog razvoja. Prerađivačka industrija je dopunjena trgovačko-ugostiteljskom djelatnošću, a značajnu ulogu imaju neke neprivredne funkcije; kulturni, zdravstveni i znanstveni značaj Rovinja znatno je iznad okvira njegove populacijske veličine, a prve dvije od spomenutih funkcija imaju dobre mogućnosti čvršćeg povezivanja sa turističkim razvitkom.

Tab. 10. Aktivno stanovništvo prema djelatnostima u općini Rovinj (u %)

Djelatnost	Grad		Okolica	
	1961.	1971.	1961.	1971.
Poljoprivreda i ribarstvo	15,7	9,0	49,0	32,0
Industrija i rudarstvo	39,9	32,4	26,3	33,1
Građevinarstvo	4,8	6,6	4,8	8,1
Zanatstvo	3,8	5,1	2,5	3,7
Saobraćaj	2,3	2,4	4,2	6,9
Trgovina i ugostiteljstvo	6,8	21,7	2,0	8,7
Stambena i komunalna djelat.	2,1	4,1	0,9	1,6
Kulturna i soc. djelatnost	14,1	11,9	2,6	3,7
Društvene i državne službe	3,8	3,8	1,8	1,0
Ostale djelatnosti i nepoznato	6,6	3,2	6,0	1,2
Ukupno	100,0	100,0	100,0	100,0

Jaka deagrarizacija, relativno opadanje uloge industrije i snažan razvoj tercijarnih djelatnosti odrazili su se na izmjeni strukture aktivnog stanovništva prema glavnim sektorima djelatnosti. Zahvaljujući razvoju turističke privrede došlo je u šezdesetim godinama do prevladavanja tercijarnog nad sekundarnim sektorom, a struktura je poprimila najrazvijeniji redosljed III-II-I. Promjene su u skladu s prihvaćanjem turizma kao osnovne privredne orijentacije ne samo grada, već i općine u cjelini. Promjene u unutrašnjosti općine (jako napuštanje poljoprivrednih zanimanja i porast udjela aktivnog stanovništva u rovinjskoj industriji) također treba objašnjavati u svijetlu turističkog razvoja; zbog velikih mogućnosti zapošljavanja u trgovini i ugostiteljstvu, smanjio se broj aktivnog stanovništva grada u industriji, što je stvorilo povoljnije mogućnosti zapošljavanja ljudi iz okolice u industrijskim pogonima Rovinja. Promjene su vidljive i iz porasta dnevnih migranata na pravcu okolica-grad. Udio radnika koji su zaposleni u gradu, a žive u njegovoj okolini povećao se u razdoblju 1961-71. sa 2/3 na gotovo 9/10 aktivnog stanovništva unutrašnjosti općine. Premještanjem industrijskih pogona iz sadašnje nepovoljne lokacije u unutrašnjost još bi se više povećale mogućnosti zapošljavanja deagrariziranog stanovništva u općini, bio bi smanjen svakodnevni priliv dnevnih migranata u grad, a Rovinj bi kao turističko mjesto mnogo dobio i sa ekološkog stanovništva. Predviđeni industrijski kapaciteti za oko 3 300 radnika osigurali bi, uz novu lokaciju i daljnje jačanje turističke privrede, ravnomjerniji budući razvoj općine sa naglašenom turističkom i industrijskom orijentacijom. Predviđena gospodarsko-geografska distinkcija odgovara željama komplementarnijeg razvoja u smislu valorizacija prirodnih prednosti obalnog pojasa i jačeg aktiviranja deagrariziranih radnih potencijala u okolini.

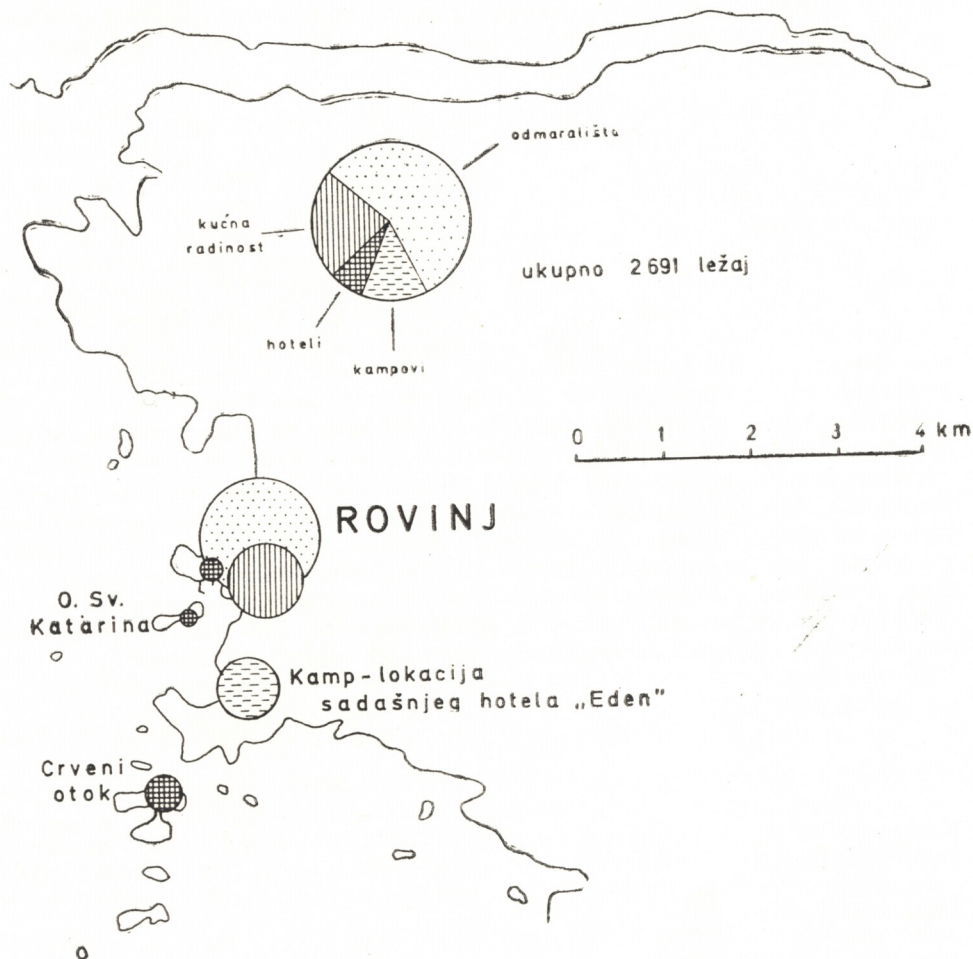
Tab. 11. Kretanje udjela zaposlenog stanovništva u društvenom sektoru (a) i narodnog dohotka (b) u glavnim privrednim djelatnostima općine Rovinj (u %)*

Djelatnost		1964.	1966.	1968.	1970.	1972.	1974.	1976.
Industrija i rudarstvo	a	47,4	45,6	40,3	37,7	33,9	35,5	33,0
	b	70,0	63,4	48,4	35,6	38,1	44,9	47,5
Trgovina i ugostiteljstvo	a	13,1	14,0	14,2	29,3	36,5	32,8	36,9
	b	6,0	11,0	27,1	35,0	37,2	31,2	30,1

Glavne grane djelatnosti — industrija, trgovina i ugostiteljstvo te kulturne, prosvjetne, socijalne i upravne funkcije — apsorbirale su 65% ukupnog aktivnog stanovništva u 1961. i 70% u 1971. godini. Promjene upućuju da će se njihova dominirajuća uloga i dalje zadržati, s time da treba očekivati daljnju tendenciju jačanja tercijarnog sektora, odnosno trgovine i ugostiteljstva koje sve više poprima karakter glavne privredne djelatnosti u kojoj se već sada postižu najveći ekonomski efekti.

* Udio narodnog dohotka za industriju i rudarstvo odnosno trgovinu i ugostiteljstvo izračunat je prema Statističkim godišnjacima SFRJ. Udio narodnog dohotka za industriju i rudarstvo kojim raspolaže općina Rovinj manji je za 1/3 i iznosio je 31,1% u 1976. godini. Ova razlika javlja se zbog prisustva duhanske industrije u kojoj se čak 57% ostvarenog narodnog dohotka odnosi na porez na promet robe na malo, a kojim općina ne raspolaže.

Suvremene promjene i preobražaj u rovinjskom području nisu se do sada povoljno odrazile na razvoj poljoprivrede u neposrednom zaleđu. Obradiva zemlja i sela se napuštaju, a društveni poljoprivredni sektor nije pratio opći razvoj rovinjske mikroregije. Poljoprivreda na sadašnjem stupnju razvoja nema odgovarajuće značenje u općem društveno-gospodarskom razvoju općine; ona ga samo djelomično dopunjuje i za sada znatno ispod stvarnih mogućnosti.

Sl. 8. Geografski razmještaj smještajnih kapaciteta u turističkim objektima Rovinja 1958. godine.

Fig. 8. The geographical distribution of the lodgings capacities of Rovinj in 1958.

Stagnacija, odnosno relativno zaostajanje poljoprivrede u cjelokupnom razvoju općine izvanredno je uočljivo iz slijedećih podataka:

- a) vrijednost ukupne poljoprivredne proizvodnje u razdoblju 1960-70. povećala se za 59%;

- b) vrijednost ukupne proizvodnje, odnosno narodni dohodak povećan je u istom periodu za 174°/_o;
- c) udio poljoprivrede u ukupnoj proizvodnji pao je sa 19°/_o u 1960. na 11°/_o u 1970. godini;
- d) udio vrijednosti proizvodnje društvenog poljoprivrednog sektora u ukupnom dohotku društvenog sektora smanjio se sa 3,2^o/_o u 1960. na samo 0,8^o/_o u 1970. godini;
- e) udio vrijednosti proizvodnje društvenog poljoprivrednog sektora u ukupnoj poljoprivrednoj proizvodnji iznosio je 14,2^o/_o u 1960. i samo 6,6^o/_o u 1970. godini.

Vidljivo je da se u naročito teškom položaju našla poljoprivredna proizvodnja društvenog sektora. Suvremeni litoralni procesi u našem primorju pozitivno se ogledaju uglavnom u valorizaciji uskog priobalnog pojasa te demografskim promjenama u vidu deagrarijacije i odlaženja u nepoljoprivredne djelatnosti, međutim, ovakve transformacije još uvijek nisu praćene odgovarajućim unapređenjem odnosno intenziviranjem poljoprivredne proizvodnje. Veliko zaostajanje posebno društvenog poljoprivrednog sektora pokazuje da se radi o nedovoljno efikasnoj intervenciji šire društvene zajednice i organizacija. Iako se sve snažnija turistička privreda javlja kao posebno značajan ekonomski faktor potencijalne orijentacije na specijaliziranu poljoprivrednu proizvodnju, društveno-gospodarske promjene odvijale su se do sada uglavnom spontano i jednostrano u smislu napuštanja obradive zemlje i koncentriranja privrednih i društvenih efekтива u priobalnim naseljima.

U rovinjskoj općini u razdoblju 1960-70. godine nije došlo do bitnijih promjena inače nepovoljne strukture kategorija iskorištavanja zemljišta. Udio zemlje pod oranicama i vrtovima smanjio se je sa 22,0 na 21,5^o/_o ukupne površine općine,⁸ a do opadanja udjela došlo je kod površina pod voćnjacima (od 2,9 na 2,4^o/_o), vinogradima (od 4,6 na 3,7^o/_o) i livadama (od 2,9 na 2,0^o/_o). Jedino se povećao udio pod pašnjacima (od 24,0 na 27,0^o/_o), što za pravo upućuje na proces zapuštanja obradivih površina.

Tab. 12. Posjedovane strukture po kategorijama iskorištavanja poljoprivrednog zemljišta u općini Rovinj 1970. god.

Kategorije iskorištavanja	Društveno i optanti		Privatno		Udio privatnog u ukupnom (%)
	ha	%	ha	%	
Ukupno poljoprivredne površine	5042	100,0	11386	100,0	69,3
Obradive površine	1822	36,1	6765	59,4	79,8
Oranice i vrtovi	1139	22,6	5100	44,8	81,7
Voćnjaci	382	7,6	323	2,9	45,8
Vinogradi	248	4,9	812	7,1	76,6
Livade	53	1,0	530	4,6	90,9
Pašnjaci	3220	63,9	4621	40,6	58,9

⁸ U ukupnoj površini općine Rovinj (29 035 ha) na poljoprivredne površine otpada oko 56°/_o, šume i makiju 40°/_o, dok je 3,8^o/_o neplodno ili pod naseljima.

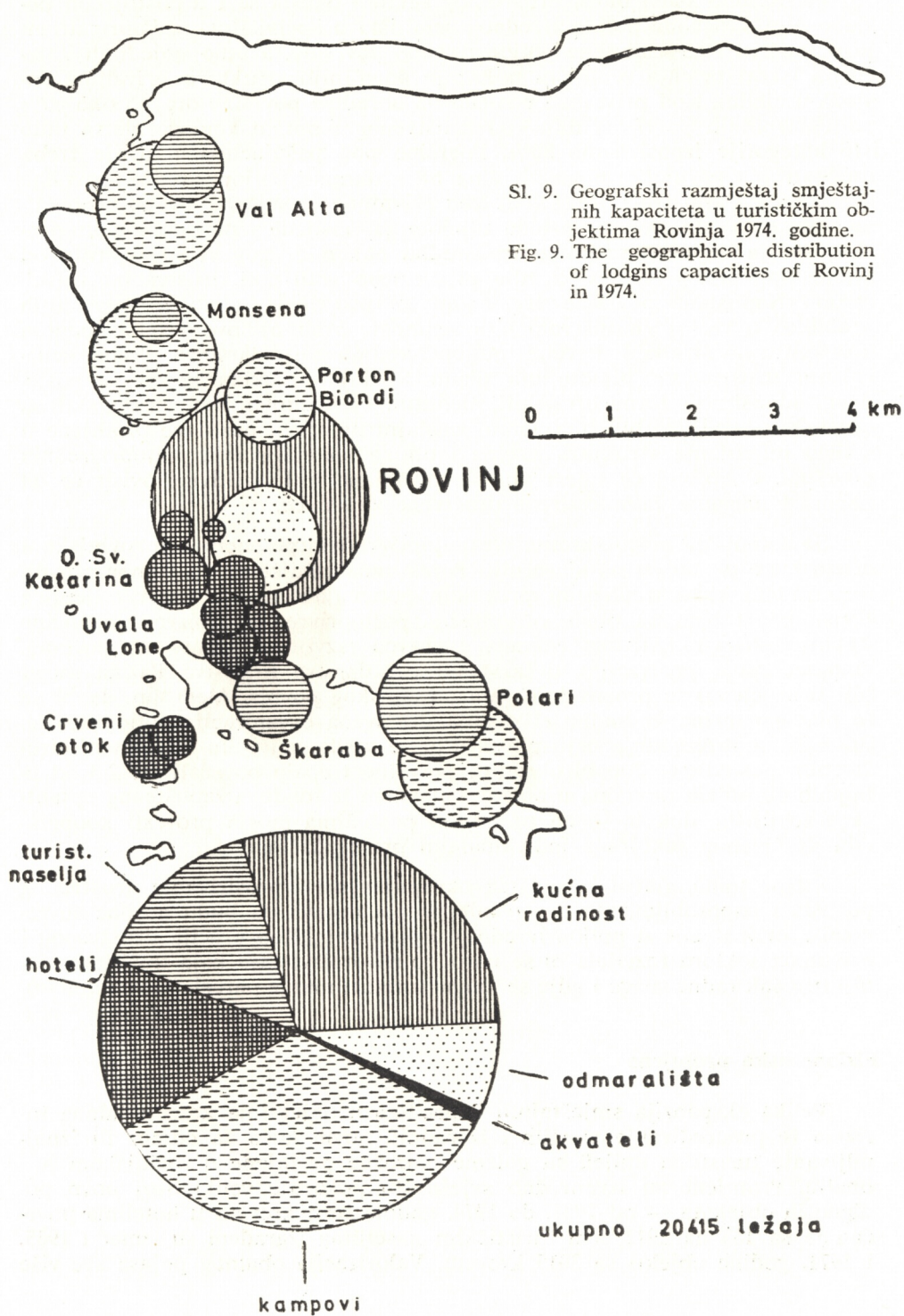
Izvanredno slaba uloga društvenog sektora ogleda se i u postojećim posjedovnim odnosima poljoprivrednog zemljišta u općini Rovinj. U privatnom je vlasništvu 69,3% ukupne poljoprivredne površine, a udio pojedinih kategorija iskorištavanja zemljišta pokazuje povoljniju strukturu privatnog posjeda u cjelini. Kod privatnog posjeda na obradive površine otpada oko 60% poljoprivrednih površina, dok kod društvenog i optantskog vlasništva udio iste kategorije iznosi samo 36%. Površine pod pašnjacima, a ovdje treba računati i s pašnjačkom goleti, čine 64% ukupne poljoprivredne površine društvenog vlasništva i svega 40% kod privatnog vlasništva. Ovako nepovoljna struktura društvenog posjeda dijelom je posljedica neriješenog imovinskog stanja napuštene zemlje neposredno nakon drugog svjetskog rata od strane optanata — ova se zemlja privremeno vodi pod društvenim vlasništvom. Napuštene površine vremenom su propadale, a zbog spomenutih problema u vezi s vlasništvom nije se moglo prići njihovom svrsishodnom korišćenju od strane društvenih poljoprivrednih gospodarstava. Prema generalnom društvenom prostornom planu Rovinja predviđa se da se posjedovni odnosi neće bitno izmijeniti, međutim, rješavanjem imovinskog statusa optanskog zemljišta bili bi stvoreni značajni uvjeti za pozitivne promjene u smislu mijenjanja struktura načina i oblika iskorištavanja poljoprivrednih površina. U kolikoj će mjeri buduće promjene biti pozitivne, ovisit će od napora i ulaganja zainteresirane društvene zajednice.

Sa stanovišta nešto skromnijih poljoprivrednih potencijala u rovinjskom dijelu Istre u odnosu na sjeverniju Poreštinu ili Bujštinu, te komparativnih mogućnosti, kako u pogledu prirodnih potencijala tako i sve razvijenijeg turističkog tržišta na obali, orijentacija poljoprivredne proizvodnje općine Rovinj trebala bi biti usmjeravana u pravcu razvijanja voćarstva (masline), vinogradarstva (malvazija), ovčarstva i peradarstva (iskustva Pazina mogu biti dragocjena) te proizvodnje ranog i zimskog povrća. Međutim, da bi se to postiglo nužna je znatno efikasnija društvena organizacija poljoprivrede. Spomenuta proizvodnja najuspješnije bi se vršila najvećim dijelom na društvenim posjedima, čije bi obradive površine trebalo povećati na 2/3 od ukupnih obradivih površina u općini, uglavnom iz fondova zapuštenog optantskog zemljišta, dok bi se na privatnim posjedima mogla provesti kooperacija društvenog sektora s individualnim proizvođačima.

Prema tome, glavni je zadatak okrupnjavanje i proširivanje društvenog posjeda i osposobljavanje društvenih gospodarstava da budu nosilac suvremenije orijentacije u poljoprivrednoj proizvodnji. Kooperacija društvenog i privatnog sektora razvijala bi se naročito za proizvodnju koja traži intenzivniji utrošak radne snage i gdje se mogu koristiti manje parcele (povrtlarstvo).

Fizionomske promjene

Velika ekspanzija smještajnih kapaciteta u objektima komercijalnog turizma te preuređivanje starijih i izgradnja novih kuća za odmor ili iznajmljivanje turistima unijeli su goleme pejzažne promjene u rovinjskom priobalju. Promjene su izvanredno svježije što pokazuje veliki broj novodignutih objekata — od 1958. do 1974. godine broj kreveta u hotelima povećan je sa 183 na 2942, a u turističkim naseljima izgrađeni su između 1965. i 1971. godine objekti sa 3015 kreveta. Valorizacija obalnog pojasa sve više

zahvaća dijelove koji su do nekoliko kilometara udaljeni od gradskog središta, što nosi znatne promjene i u stanje infrastrukture; stvaraju se povoljniji uvjeti za kompleksno vrednovanje cijelog obalnog područja općine.

Izgradnja turističkih objekata u Istri nakon Oslobođenja imala je dugo vremena sve karakteristike turističke izgradnje u ostalim dijelovima Jugoslavije, tj. parcijalnu izgradnju objekata od najviše nekoliko stotina kreveta. Međutim, obzirom na specifične prednosti zapadne Istre (velike zaravnjene i slobodne površine uz obalu) započela je sredinom šezdesetih godina izgradnja tzv. turističkih naselja u užem smislu. Budući da takvi kompleksi zahtijevaju veće površine jer su u pravilu jako razgranati, njihov je utjecaj na izmjenu pejzaža i valorizaciju geografskog prostora bio višestruko veći nego u slučaju izgradnje klasičnih turističkih objekata. Tako je npr. turističko naselje »Ville Rubin« (dovršeno 1971. godine, ali ne i definitivno, budući da se takva naselja mogu neprestano proširivati), udaljeno 3 kilometra od Rovinja, raspolagalo s nekoliko stotina obiteljskih vila (ukupno 1500 kreveta); svaka jedinica ima tuš, WC, vrtnu terasu, a većina je opremljena s kuhinjom. U sastavu naselja nalaze se i centralni restoran, market, uređeno parkiralište za automobile, lučica za čamce i jahte, sportsko-rekreacijski centar, ambulanta i susjedni nudistički otočić Polari. Naselje je povezano s Rovinjom novoizgrađenom auto-cestom. Za sada u neposrednoj okolini Rovinja postaje četiri takva turistička naselja, dva južno i dva sjeverno od grada.

Privatni smještaj također je doživio golemu ekspanziju; povećanje broja kreveta sa 620 u 1958. na 5888 u 1974. godini pokazuje izvanredan porast uloge turističke privrede kao dopuskog izvora novčanih sredstava brojnih domaćinstava u Rovinju — od ukupno 2986 domaćinstava u 1971. godini čak je 1736 ili 58% ostvarivalo dio svojih prihoda iznajmljivanjem soba turistima!

Zanimljivo je vidjeti kakav se razvoj turizma predviđao u Rovinju prije gotovo dvadesetak godina. Ne samo da je došlo do znatno nadmašenog valoriziranja od planiranog u izgradnji objekata i valorizaciji turističkih potencijala, već su stvorene i bitno drugačije strukture smještajnih kapaciteta od onih koje su se predviđale.

Tab. 13. Struktura i broj turističkih ležaja u Rovinju

Vrsta turističkih objekata	Stanje 1958.		Predviđeno do 1980.		Ostvareno do 1974.	
	broj	%	broj	%	broj	%
Komercijalni	533	20,5	9425	69,4	13057	64,0
Hoteli i turistička naselja	183	6,8	8725	64,2	5957	29,2
Kampovi	370	13,7	700	5,2	7000	34,3
Akvateli	—	—	—	—	100	0,5
Odmarališta	1518	56,5	3150	23,2	1470	7,2
Privatni smještaj	620	23,0	1000	7,4	5888	28,8
Ukupno	2961	100,0	13575	100,0	20415	100,0

Godine 1960. donesen je prvi dugoročni program razvitka turizma u općini Rovinj. Bilo je predviđeno da će se ukupan broj turističkih kreveta povećati sa 2691 na 13575 do 1980. godine, a broj noćenja sa 181000 na 1,1 milijun. Turistički je razvoj, međutim, bio toliko snažan da je predviđeni broj smještajnih kapaciteta dostignut već u 1968., a broj noćenja u 1971. godini!

Sve veći zahtjevi u podmirivanju svakodnevnih potreba privremenih stanovnika grada usloveli su otvaranje brojnih novih trgovina, ugostiteljskih lokala, turističkih agencija i raznih zanatsko-uslužnih radnja. Utjecaj pojedinih djelatnosti na specifične zahtjeve u lokacijama ovih objekata veoma je transformirao njihovu raniju mrežu. Osobito su došla do izražaja suvremena načela o njihovom ravnanju prema vrsti ili karakteru, gustoći naseljenosti i frekventiranosti pojedinih dijelova grada, veličini, intenzitetu i kvaliteti potrošnje među domaćim kupcima i turistima. Uslijed disperznosti turističke izgradnje u posljednjih nekoliko godina u Rovinju je izgrađeno više suvremenih trgovina (tzv. marketa) u blizini ili u samim turističkim naseljima. S druge strane, u gradskoj jezgri kao najfrekventiranijem i atraktivnom dijelu grada došlo je do velike koncentracije restorana, specijaliziranih trgovina i zanatsko-uslužnih radnja. Glavni opskrbni centar prehrambenim proizvodima razvio se oko tržnice u sjeverozapadnom dijelu grada. Zbog sve jačeg širenja grada prema kopnenom zaleđu u posljednjih nekoliko godina jače se razvio i sekundarni potrošački centar u blizini nove robne kuće na Trgu slobode.

Preuređenja zapuštenih konoba širom grada u zanatsko-uslužne lokale i specijalizirane trgovine u ogromnoj su mjeri izmijenila izgled glavnih ulica; sve su to vrlo moderno opremljeni objekti budući da su novi, jer ranije takvih nije niti bilo. Najatraktivniji dijelovi gradske jezgre, obala Pino Budicin, Obala Aldo Rismondo i Trg Maršala Tita odlikuju se najvećom koncentracijom restorana i srodnih ugostiteljskih objekata te turističkim agencijama.

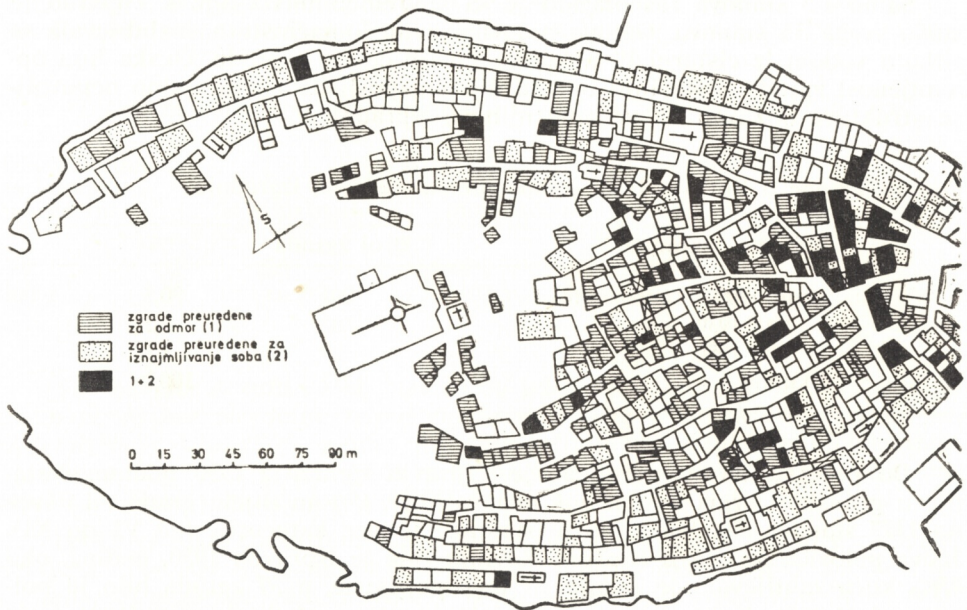
Tab. 14. Broj ugostiteljskih lokala i zanatsko-uslužnih radnja u gradskoj jezgri Rovinja

Vrsta lokala odnosno radnja	Broj radnja odnosno lokala	
	1966.	1975.
Restorani	14	24
Kavane, barovi, podrumi	4	11
Slastičarnice	4	8
Turističke agencije	3	9
Zanatsko-uslužne radnje	18	25

Sve spomenute promjene prisutne su u većoj ili manjoj mjeri u brojnim ostalim turističkim središtima našeg primorja. Međutim, akcija revitalizacije stare jezgre Rovinja po mnogo čemu je jedinstvena na našoj obali, a značajna je i kao prvi nagovještaj potpunije transformacije ovog istarskog grada u veliki turistički centar.

Oslobođenje Istre i političko-teritorijalne promjene u jugoslavensko-talijanskom prigraničnom prostoru neposredno nakon drugog svjetskog rata

uvjetovale su znatne migracije stanovništva, uglavnom iseljavanje Talijana iz istarskih gradova. Optacija talijanskih državljana počela je već u toku rata, a nastavila se i nakon 1945. godine. Iste godine u Rovinju je živio 8871 stanovnik, do 1948. godine broj žitelja smanjio se na 7863, a do 1953. na samo 5712. Ukupni gubitak u razdoblju 1945-53. iznosio je 3159 ljudi ili čak 35,6% stanovništva iz 1945. godine. Mehanički pad bio je još veći — uslijed iseljavanja bilo je izgubljeno 3459 ljudi ili 39% populacije u 1945. godini!

Sl. 10. Zgrade u poluotočnoj jezgri Rovinja prema načinu korišćenja 1974. godine.

Fig. 10. The buildings in the peninsular core of Rovinj according to the usage modus in 1974.

Ovakve promjene drastično su se odrazile na fizionomski aspekt grada; ranije izvanredno gusto naseljena aglomeracija (300 st/ha) u samo nekoliko godina izgubila je gotovo polovicu svoga stanovništva, a obzirom na raniju veliku koncentraciju stanovništva u starom Rovinju, poluotočni dio gradske jezgre doimao se gotovo avetinjski početkom pedesetih godina.

Narodni odbor je 1950. godine preko stambenog poduzeća upravljao sa 68 stambenih zgrada; njihov se broj u toj godini naglo povećao na 471 uslijed masovne optacije Talijana. Većina stanova u napuštenim kućama bila je vrlo loše održavana i nakon odlaska optanata oštećena, tako da nije bila upotrebljiva za stanovanje. Izvanredno teška stambena situacija u Rovinju 1950. godine vidljiva je iz slijedeće tabele.

Tab. 15. Opremljenost stanova instalacijama u Rovinju 1950. godine

Ukupno stanova	Broj stanova prema opremljenosti			s električnom strujom
	s kupatilom	s WC-om na ispiranje vodom	s vodovodom	
2659	35	609	1380	2435
100,0%	1,3%	22,9%	51,9%	91,6%

Samo 15 stanova raspolagalo je sa suvremenim WC-om, a kupatilo je imalo svega 35 stanova. Gotovo polovina svih domaćinstava snabdijevala se pitkom vodom iz cisterni ili nekoliko javnih česmi u gradu. Ovaka loša opremljenost zgrada u Rovinju bila je dijelom posljedica izvanredno nepovoljne strukture obzirom na vrijeme njihove izgradnje.

Tab. 16. Zgrade u Rovinju 1950. godine prema vremenu izgradnje

Vrijeme izgradnje	Broj zgrada	%
prije 1900. i nepoznato	1095	90,3
1900-1930.	88	7,2
1931-1950.	29	2,5
Ukupno	1212	100,0

Do početka 20. st. izgrađeno je 9/10 svih zgrada iz 1950. godine, a stanje u gradskoj jezgri bilo je još nepovoljnije. U tom dijelu grada od ukupno 1377 stanova čak 96% bilo je svrstano u niže kategorije (od VI do XI). Jedva polovica zgrada u čitavom Rovinju bila je ispravna 1950. godine, oko 45% kuća zahtijevalo je manje ili veće popravke, a 57 zgrada bilo je potpuno dotrajalo. Neko vrijeme postojala je opasnost da će napuštene kuće potpuno propasti ili da će se radi sigurnosti građana morati srušiti. Za stari dio grada, u kojem je blizu 60% zgrada bilo napušteno i u propadajućem stanju nakon rata, našla se solucija da se spasi od potpunog propadanja. Projektantski zavod u Rijeci izradio je 1950. godine elaborat za uređenje stare gradske jezgre, a aproksimativni troškovnik pokazivao je da bi trebalo uložiti 1,5 mlrd dinara; budući da je tadašnji narodni dohodak na području današnje općine Rovinj iznosio 500 milijuna dinara, jasno je da nije bilo moguće osigurati tolika sredstva.

Tada je za saniranje stare jezgre nađeno privremeno rješenje, koje je kasnije preraslo u stalno — zgrade koje su još bile upotrebljive, davane su u zakup na 10—20 godina ustanovama, radnim organizacijama i pojedincima koji su se ugovorom obavezali da će o svome trošku osposobiti ove kuće za privremeni boravak u ljetnim mjesecima. Razumljivo je da u početku ulaganja u zgrade nisu bila tolika koliko se predviđalo u spomenutom elaboratu, budući da se radilo o iznajmljenim kućama na određeno vrijeme. Nakon isteka ovih ugovora zgrade su izložene prodaji putem javnih licitacija koje su organizirane u nekoliko navrata, čime su bili stvoreni povoljniji uvjeti za njihovo potpunije uređenje i popravak koji su poprimili veoma velike razmjere upravo u posljednjih nekoliko godina.

Akcija iznajmljivanja kuća za korišćenje za odmor, koja je počela sredinom pedesetih godina, naišla je na veliki odaziv, u početku među umjetnicima, a kasnije i među građanima ostalih zanimanja. Jedan dio kuća nastanjen je novim doseljenim stalnim stanovništvom Rovinja.

Sve je to dovelo do znatno povoljnijeg stanja u tim zgradama. Budući da se ne raspolaže s podacima o promjenama isključivo za zgrade koje su bile napuštene, moramo se osloniti na podatke o stanju u zgradama odnosno stanovima koji su popisom iz 1971. godine označeni kao stanovi za odmor i rekreaciju. Međutim, kako je u Rovinju čak 3/4 takvih stanova izgrađeno prije 1918. godine, opravdano je uspoređivanje njihove sadašnje opremljenosti s opremljenošću cjelokupnog stambenog fonda iz 1950. godine.

Tab. 17. Opremljenost stanova za odmor i rekreaciju u Rovinju 1971. godine

Ukupno stanova za odmor i rekreaciju	s kupatilom	Broj stanova prema opremljenosti		
		s WC-om na ispir. vodom	s vodovodom	s električ- nom strujom
492	326	432	448	485
100,0%	66,3%	87,8%	91,1%	98,6%

Ako se ima u vidu da se stanovi za odmor i rekreaciju iz 1971. godine većinom odnose na ranije napuštene stanove čija je struktura obzirom na opremljenost bila 1950. godine još nepovoljnija od strukture cjelokupnog stambenog fonda u gradu, onda su promjene koje se odnose samo na stanove za odmor još veće i povoljnije.

Iako ova akcija nije donijela znatnije promjene u rovinjskoj turističkoj privredi u smislu neposrednih ekonomskih efekata, ona je ipak imala više-struko pozitivno značenje za Rovinj; osim nužnih popravaka dotrajalih zgrada koji su učinjeni, polunapušteni dio grada dobio je novo sezonsko stanovništvo, što se pozitivno odrazilo na uređenje i očuvanje historijske jezgre. Cijeli je ambijent revitaliziran, a s vremenom Rovinj se afirmirao kao jedna od najpoznatijih umjetničkih kolonija u Jugoslaviji. Time su u gradu osigurani specifična privlačnost i ugled.

BUDUĆI RAZVOJ TURIZMA I GEOGRAFSKA TRANSFORMACIJA ROVINJSKOG PRIOBALJA

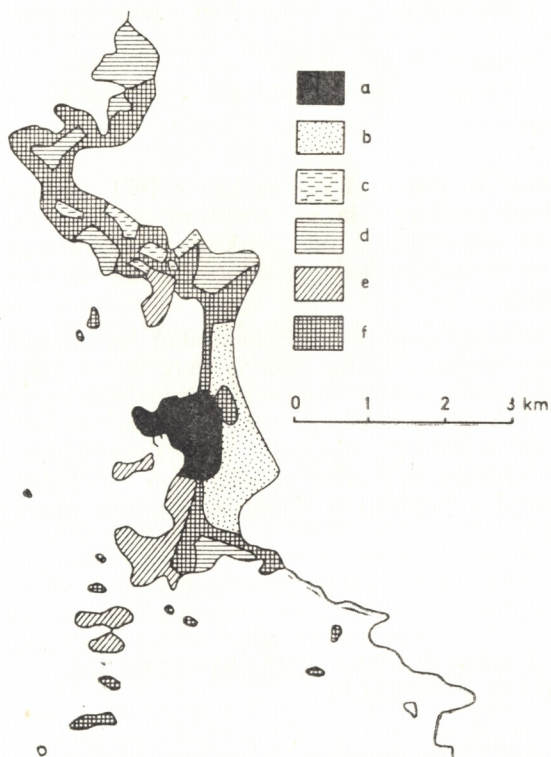
Danas promet posjetilaca u turističkim mjestima Istre ima izrazito sezonske osobine s najvećim opterećenjem u ljetnim mjesecima. Na razdoblje od početka lipnja do kraja rujna u Rovinju otpada čak 93% svih noćenja u toku jedne godine. Takvo stanje dovodi do velikog opterećenja smještajnih kapaciteta, te je očigledno da, uz potrebu njihovog potpunijeg korišćenja izvan glavne sezone, jedan od glavnih ciljeva i zadataka u budućem razvoju turizma rovinjske općine treba biti daljnje proširenje i izgradnja novih turističkih kapaciteta. Obzirom na predviđeni porast broja kreveta

na oko 67000,⁹ do kraja stoljeća treba očekivati da će turizam i u budućem razvoju biti glavni nosilac geografsko-društvenog preobražaja i valorizacije u rovinjskoj mikroregiji.

U područje koje je već zahvaćeno turističkom izgradnjom (od ulaza u Linski kanal do uvale Polari) predviđa se da će broj kreveta biti povećan od 20500 u 1974. godini na oko 40000; preostalih 27000 bilo bi izgrađeno južno od uvale Polari, u području Veštar — Bale — Barbariga.

Sjevernije područje u znatnoj je mjeri definirano dosadašnjim razvojem u smislu namjene izgradnje i korišćenja površina. Glavne smjernice budućeg razvoja prikazane su na slici 11.

Budući da preostali, jugozapadni priobalni dio općine danas nema nikakvih turističkih objekata, njegova skora transformacija u razvijenu turističku mikroregiju pobuđuje poseban geografski interes i predstavlja izuzetan primjer turističke valorizacije na našoj obali obzirom na sadašnju gotovo potpunu nenaseljenost.

Sl. 11. Središnje i sjeverno turističko područje rovinjske obale prema namjeni dosadašnjeg i budućeg iskorištavanja i izgradnje
 a) gradska jezgra
 b) stambena izgradnja
 c) vikend naselja
 d) turistička izgradnja
 e) park-šuma sa turističkim i javnim objektima
 f) pošumljavanje i rekreacija

Fig. 11. The central and northern tourist area of the coastal part of Rovinj according to up to the present and the future usage and erecting of buildings
 a) urban core
 b) housing construction
 c) weekend settlements
 d) tourist construction
 e) park with tourist and public buildings
 f) afforestation and recreation

Cijelo područje Veštar — Bale — Barbariga, koje je osim manje i koncentrirane naseljenosti u Balama, uglavnom nenaseljeno, nema turističkih objekata, ali je izvanredno bogato kulturno-historijskim objektima i arhe-

⁹ Prema završnom izvještaju »Prostornog plana turističke zone Rovinj — Bale, izgrađenog u okviru prostornog plana Gornjeg Jadrana.

ološkim nalazištima te će zahtijevati posebnu zaštitu i specifičnu valorizaciju.

Na bazi prirodnih osobina i predloženog prostornog razvoja, a imajući u vidu najpovoljniju organizaciju korišćenja i pretpostavku da će cijeli prirodni ambijent, a ne samo plaže biti glavni motiv boravka turista, došlo se do slijedećih procjena budućeg broja turističkih ležaja:

Tab. 18. Predviđeni broj ležaja u području Veštar-Bale-Barbariga

Područje	Predviđeni broj ležaja
Veštar — Cisterna	8500
Bale — Sveti Pavao	13000
Barbariga	5500
Ukupno	27000

Gornja granica realizacije planova nije fiksirana vremenski, a ovisit će od mogućnosti investiranja i pokazanih potreba. Međutim, za prvu fazu ostvarenja planova predlaže se vremenski period od 5 godina, ali niti ovdje početak realizacije nije točno određen.

U prvoj fazi trebalo bi omogućiti optimalni razvoj uz minimalne investicije i što je moguće veće ekonomske efekte. Trebalo bi izgraditi oko 60% rekreacijskih i servisnih objekata i 3000 ležaja odnosno gotovo 1.4 predviđenog broja u središnjoj zoni Sv. Pavao — Bale. Izgradili bi se sportski objekti na otvorenom i prirodni park u širem području močvare Palud, čime bi se već nakon prve faze postigla atraktivna moć u okviru cijelog budućeg turističkog kompleksa.

Za nas od posebnog su interesa promjene koje bi trebale nastati u smislu prostorne organizacije oblika formiranja društvenih grupa u vezi s budućim turističkim razvojem ovoga područja.

Područje Veštar-Bale-Barbariga zahvaća oko 3500 ha površine jugozapadnog dijela općine Rovinj (Sl. 1.), unutar kojeg se nalazi naselje Bale te Veštar i Sparidiga koji su dijelovi naselja Rovinj. Ukupan broj stanovnika iznosi 840; prema tome, na 12% površine općine živi samo 5,1% njezinog stanovništva, od čega je 90% koncentrirano u Balama. U ostalim dijelovima ovoga područja naseljenost je izrazito slaba i disperzna — u 5 zaselaka živi samo 67 ljudi ili oko 9 st/km².

Obzirom na veoma slabu naseljenost nemoguće je govoriti o suvremenoj valorizaciji ovoga prostora, međutim, život je u tom predjelu bio relativno vrlo razvijen u prethistorijsko i antičko doba, o čemu svjedoče brojne gradine i rimske rustikalne vile, a na ekonomsku važnost upućuju ostaci gospodarskih zgrada. Nakon 6. str. ovdje se, osim izoliranih stanija,¹⁰ nisu održale nikakve druge naseobine.

Postojeća mreža naselja (Bale, Vodnjan) i asfaltiranih prometnica (Kopar—Pula i Bale—Rovinj) u neposrednoj blizini, te velike mogućnosti suvremene turističke izgradnje u priobalnom dijelu golemi su potencijali kom-

¹⁰ Poljske naseobine nekadašnjih najamnih radnika — poljodjelaca, kojima obiluje naročito jugozapadni dio Istre.

pleksnog turističkog razvoja i odgovarajućih promjena u sadašnjoj naseljenosti. Osobito je sretna okolnost što nema naslijeđenih eventualnih nepovoljnih struktura ili djelatnosti koje inače kolidiraju s turizmom i pratećim aktivnostima.

Novo stanovništvo ovisit će brojčano o ukupnoj strukturi aktivnosti u cijelom području; to je zaposlenost u turizmu i pratećim djelatnostima (predviđa se oko 8700 radnih mjesta), poljoprivredi i tercijanim djelatnostima za potrebe stalnog stanovništva kao i zaposlenost u održavanju zgrada i drugih materijalnih struktura. Primjenom složenih metoda proračuna koji se u prostornim planiranjima primjenjuju za analogne evropske urbane strukture, dolazi se do ukupne procjene od 13000 radnih mjesta, od čega bi domaće stanovništvo osiguralo oko 7000 zaposlenih, dok bi se ostatak podmirivao iz kontingenata sezonske ili dnevno migrirajuće radne snage, prvenstveno za potrebe turističke privrede koja je također sezonskog karaktera.

Da bi se moglo osigurati 7000 zaposlenih iz redova stalno prisutnog stanovništva i uz stopu aktivnog stanovništva od 40—50% u ukupnom, područje Veštar—Bale—Barbariga trebalo bi imati do kraja 20. stoljeća oko 16000 žitelja. Od toga oko 80% bilo bi naseljeno u novoj planiranoj centralnoj stambenoj zoni duž transverzale Bale—Sv. Pavao, dok bi preostalih 3000 ljudi živjelo u postojećem naselju Bale, disperznim jedinicama (budućim farmama) i uz obalu.

Obzirom na »Programom generalnog prostornog plana grada Rovinja« predviđeni broj stanovnika u gradu Rovinju od 20000 do kraja stoljeća, te pretpostavku da se naseljenost u preostalim dijelovima općine, gdje prevladavaju mala sela, neće bitnije mijenjati, sadašnji raspored populacije u cijeloj općini doživjet će velike promjene.

Tab. 19. Raspored naseljenosti u općini Rovinj

Područje	Današnja naseljenost		Predviđena naseljenost	
	Broj	%	Broj	%
Rovinj (bez Veštara i Spanidige)	8850	54	20000	46
Veštar-Bale-Barbariga	850	5	16000	38
Ostali dio općine	6700	41	6700	16
Ukupno općina	16400	100	42700	100

Rezimirajući iznesena predviđanja o budućem razvoju može se zaključiti da područje Veštar—Bale—Barbariga, bez obzira što se danas nalazi u sastavu dvaju naselja, treba tretirati kao posebnu i jedinstvenu geografsko-organizacionu cjelinu, kako u smislu planiranja razvoja turizma, tako i za razvoj ostalih gospodarskih aktivnosti i buduće naseljenosti. Osim predviđenog grupiranja najznačajnijih centralnih funkcija na transverzalu Bale—Sv. Pavao, trebalo bi:

- da se izbjegne eventualna pretjerana koncentracija turističkih funkcija, te da se razvija ravnomjerna urbanizacija ovoga područja;
- da cijelo područje bude jedinstvena gospodarska i prostorna cjelina;

- da se tradicionalna tendencija jednostranog longitudinalnog razvoja turističke gradnje duž obale u ovom primjeru dopuni transverzalnim razvojem koji bi stimulirao buduće orijentacije prema onim resursima u zaleđu koji do danas nisu bili aktivirani;
- da se Bale kao kulturno-historijska aglomeracija uključe u takvu prostornu i gospodarsku strukturu koja će im osigurati potpunu revitalizaciju i primjerni urbani razvoj.

Za uspješno provođenje ovih planova nužno je:

- da se očuva ekološka ravnoteža te vrijednost pejzaža i kulturnog naslijeđa. Posebnu pažnju treba posvetiti razvoju prirodnog rezervata Palud u blizini lokacije Sv. Pavao i okolnih rekreacijskih i zelenih površina;
- da se područje opremi komunalnom infrastrukturom i izgrade objekti servisa i drugih centralnih funkcija;
- da se za buduće stanovništvo osigura stambeni prostor i prateći objekti koji će osigurati normalne uvjete osobnog i društvenog života.

ZAKLJUČAK

Rovinj je izvanredno poučan primjer promjena koje su nastale pod utjecajem razvoja turističke ponude. Grad je bio jedan od vodećih pomorskih centara na zapadnoj obali Istre do polovice 19. st., međutim, prelaskom s jedrenjaka na parobrode nije se mogao uspješno takmičiti s većim središtima Pulum, Rijekom i Trstom; dvije tvornice i željeznički priključak koje je Rovinj dobio kada je bio pod austrijskom upravom, nisu bili dovoljna naknada za izgubljene izvore ranijeg prosperiteta. Pod talijanskom okupacijom broj stanovnika ostao je nepromijenjen, ali zbog nepovoljnog geografskog položaja u odnosu na novo političko zaleđe i posebne ekonomske politike koju je Italija provodila u Istri, Rovinj je poput ostalih istarskih dijelova proživljavao tešku privrednu i društvenu krizu.

Poslijeratne političke-teritorijalne promjene u prigraničnom dijelu između Jugoslavije i Italije uvjetovale su veliko iseljavanje talijanskog stanovništva iz Rovinja, što je imalo za posljedicu depopulaciju kakva ni do danas nije zabilježena među gradovima nove Jugoslavije.

Materijalna urbana struktura bila je početkom pedesetih godina izložena brzom propadanju, a društveni i gospodarski razvoj ograničen. Međutim, upravo u tom razdoblju javlja se pojačani interes turističkih posjetilaca za primorske krajeve, u početku među domaćim gostima, a od sredine šezdesetih godina Istra se izvanredno brzo i uspješno uključuje u međunarodnu podjelu turističke ponude.

U prvoj fazi svoga poslijeratnog turističkog razvoja Rovinj je slovio kao značajno sindikalno i dječje-omladinsko ljetovalište i umjetnička kolonija, a revitalizacija polunapuštene gradske jezgre bila je osigurana ustupanjem napuštenih zgrada domaćim posjetiocima u svrhu korišćenja za odmor.

Pomanjkanje suvremenog komfora u postojećim objektima, nedostatak novih smještajnih kapaciteta i slaba opremljenost komunalnom infrastrukturom kočili su znatniji razvoj komercijalnog turizma i nametnuli nužnost

odgovarajućih promjena koje su imale višestruki odraz na izmjenu profesionalnih i gospodarskih struktura te izgled pejzaža. Izgrađeni su novi hoteli i turistička naselja, ušteđevinama i turističkim kreditima izvršena je adaptacija starih i gradnja novih obiteljskih kuća i stanova koji se ljeti iznajmljuju; stvaraju se novi izvori dopunske ili glavne zarade.

Ranija gospodarska struktura također se brzo mijenja. Tercijarne djelatnosti, posebno trgovina i ugostiteljstvo nošeni turističkim razvojem, preuzimaju vodeću ulogu od industrije koja je zastupljena samo preradom ribe i duhana. Tercijarni sektor, aktiviran razvojem turizma, predstavlja osnovu daljnjeg privrednog razvoja ne samo grada, već i cijele općine.

Poljoprivreda u cjelini stagnira zbog nedovoljne organiziranosti društvene proizvodnje i ekstenzivne proizvodnje individualnih proizvođača. Međutim, zemljišne strukture te pedološke i klimatske karakteristike upućuju da se na rovinjskom području može razviti specifična poljoprivredna proizvodnja, a glavni ekonomski motivi imaju svoj oslonac u sve većem sezonskom turističkom tržištu.

Gospodarske promjene odrazile su se na povoljnija demografska kretanja i strukture. Depopulacija je bila zaustavljena, a ubrzo se javio i pozitivan migracijski saldo. Velike mogućnosti zapošljavanja u gradu privukle su veliki broj doseljenika u dobima najvećih radnih sposobnosti, što je ojačalo i učvrstilo starosnu strukturu sa zrelim karakteristikama. Stabiliziranje visine stope prirodnog priraštaja nakon dugogodišnjeg i stalnog opadanja ukazuje da je rovinjsko područje kročilo putem kojim se svijesno planira racionalnija biološka reprodukcija stanovništva radi podizanja vlastitog životnog standarda.

Razumljivo je da su dosadašnje promjene najizraženije u gradu, međutim, predviđeni budući razvoj upućuje na pozitivne promjene koje treba očekivati i u ostalim dijelovima rovinjske općine. Značajne i perspektivne turističke funkcije namijenjene su do danas uglavnom nenaseljenom jugozapadnom dijelu općine. Predviđena izgradnja turističkih objekata s oko 27000 ležaja i svih pratećih servisnih i stambeno-komunalnih struktura u području koje od 6. st. do danas nije bilo zahvaćeno gotovo nikakvom društvenom valorizacijom, trebala bi do kraja stoljeća privući veliki broj stanovnika s odrazom na bitno drugačiji raspored naseljenosti u cijeloj općini.

Ovim promjenama preobražaj *cijelog* rovinjskog priobalja, koji je do danas izostao, bio bi potpuniji, a prihvaćanje turizma kao glavnog nosioca privrednog razvoja općine našlo bi još veću afirmaciju budući da bi razvoj okupio golemu većinu od predviđenog broja stanovnika općine; prirodne i geografske prednosti ukazuju na velike mogućnosti daljnjeg razvoja turizma što je naišlo i na podršku šire društvene zajednice uključivanjem južnog dijela općine u detaljniju razradu u okviru regionalnog prostornog plana Gornjeg Jadrana.

S u m m a r y**ROVINJ — DEVELOPMENT OF THE TOURISM AND THE TRANSFORMATION OF SETTLEMENTS UNDER ITS INFLUENCE**

by

IVAN BERTIĆ

Tourism has been up to now main factor that led to economic and social revival of many coastal settlements, brought some improvements of demographic movements and structures inserting vast landscape changes into these areas which have chosen the right way of including themselves into up-to-date tourist movement. Rovinj is an extraordinary good and instructive example of changes that have appeared under the influence of tourist development. The town had been one of the leading coastal centres on the western Istrian coast till the first half of 19th century, meanwhile disappearing of sailing-vessels and appearing of the steamers could not successfully compete with larger centres like Trieste, Pula and Rijeka; industry and railway that Rovinj attained in the time under Austrian administration represented a poor compensation. The sources of previous prosperity were lost and the town witnessed stagnation. In the period between the two wars the number of inhabitants in the town remained unchanged, but owing to its unfavourable geographical position relating to the new political backgrounds, Rovinj has gone — like many other parts of Istria — through the economic crisis. After — war political — territorial changes in the neighbouring area between Yugoslavia and Italy have caused the emigration of Italian population.

The economic urban structure has been in the early 1950's exposed to quick decline and the social and economic development was limited to stagnation. Just in that period appeared the increasing interest of visitors for coastal areas: at the beginning for the home holiday-makers and from the 2nd half of the 1960's Istria has been included into the international distribution of tourist offer.

In the first stage of its after-war tourist development Rovinj had a significance as syndical and youth recreation centre, the artistic colony and the animation of the half-deserted urban core was secured by renting of the deserted buildings to the home holiday-makers for the purpose of recreation and vacation. The lack of the up-to-date comfort in the present tourist amenities, the lack of the new lodging capacities and the poor fitting-out in communal infrastructures prevented the considerable development of commercial tourism and forced the adequate changes that had many-folded reflections to the change of professional and economic structures and the landscape view. The new hotels have been built and tourist sites, the savings and the tourist credits have been used to perform the adaptation of the old and erecting of the new family houses and flats that are rented during the summer season; in this way the new sources of additional or main earnings are supplied.

The previous economic structure is also quickly changing, the tertiary activities, especially trade and hotel industry influenced by the tourist development take over the leading part from the industry that was previously represented by fish and tobacco industry.

The tertiary activities assisted by the tourist development represent the basis for the further economic development not only for the town but also for the whole commune.

The agriculture stagnated on the whole as a result of the insufficient organisation of the social production and the extensive production of the individual producers. But the soil structures and the pedological and the climate characteristics inform us that it is possible to develop and organize the specific plant production in the Rovinj area. The main economic motive has its basis on the periodical tourist market that is getting larger and larger.

The economic changes reflected mainly on the favourable demographic movement and its structures. Depopulation has been stopped and quickly after that proceeded the positive migrational effect.

The great working possibilities in the town attracted the large number of people in the age of their best working capacities that strengthened and secured the age structures.

The stabilization of the rate of natural growth after the constant decline during many years, shows that Rovinj region is progressing to highly developed society.

It is to be understood that the changes that have taken place so far were highly reflected on the town itself, meanwhile the future development directs to positive changes that are to be expected in other parts of Rovinj commune.

The remarkable and prospective tourist functions are designed for the unsettled south-western parts of the commune.

The future raising of the tourist amenities with about 27 000 beds include all servicing and housing structures in the region which had not since the 6th century registered any social valorization, should till the end of this century attract a great number of denizens.

That would essentially influence the colonization schedule in Rovinj micro-region as a whole.

These changes would complete the transfiguration of the whole Rovinj coastal region and the acceptance of the tourism as the main carrier of economic development in the commune would find even greater affirmation as the development would attract the great majority of the expected number of the people in the commune, while the natural and geographic advantages show the great possibilities of further tourism development that have also been approved by the wider social community, including the southern parts of the commune into the detailed work-out in the frames regional schedule of the Upper Adriatic.